PREMIO 2011 DE ALFABETIZACIÓN UNESCO

Libro del adulto
Ajumtal an pulik exóbal

Modelo Educación para la Vida y el Trabajo

MIBES MEVyT Indígena Bilingüe con Español como segunda lengua 1

Empiezo a leer y escribir en mi lengua

Tének

U ts'i'kiyal tin ajum ani tin dhuchum tu káwintal

tének • huasteco • tének • huasteco • tének • huasteco • tének • huasteco • tének • huasteco

MEVyT
Modelo
Educación
para la Vida
y el Trabajo

Créditos a la presente edición

Coordinación académica
Sara Elena Mendoza Ortega
Everardo Alemán López
Abel Rodríguez Baldemar
Flavio Fosado Torres

Autoría
Juan Bautista Méndez Rosa
Ángela Ochoa Peralta
Benigno Robles Reyes
Francisca Pérez Hernández

Revisión técnica
Francisca Pérez Hernández
Margarita Flores Aguilar
Elisa Vivas Zúñiga

Coordinación gráfica y cuidado de la edición
Greta Sánchez Muñoz
Adriana Barraza Hernández

Seguimiento al diseño
Jorge Alberto Nava Rodríguez
Ricardo Figueroa Cisneros

Seguimiento editorial
María del Carmen Cano Aguilar

Supervisión editorial
Marlik Mariaud Ricárdez

Revisión editorial

Diseño
Jorge Guillermo Aguilar Picasso

Diagramación
Mónica Montserrat Rivera Ochoa
Norma García Manzano
Ricardo Pérez Rovira

Ilustración de portada
Cristina Niisawa Ishihara

Ilustración de interiores
Mario Grimaldo González
Alejandro Villalobos González
Nora Adriana Millán Jaramillo
Ricardo Pérez Rovira
Ricardo Figueroa Cisneros
Dalia Lilia Alvarado Diez
Melquiades González Becerra
Irvin Richard Zela Vázquez
Juan Jesús Sánchez Muñoz
Ismael David Nieto Vital

Fotografía
Pedro Hiriart y Valencia
Ricardo Figueroa Cisneros
José Alberto Nava Rodríguez

Empiezo a leer y escribir en mi lengua. Tének. MIBES 1. Libro del adulto. D. R. 2012 ©Instituto Nacional para la Educación de los Adultos, INEA. Francisco Márquez 160, Col. Condesa, México, D.F., C.P. 06140.

Esta obra es propiedad intelectual de sus autores y los derechos de publicación han sido legalmente transferidos al INEA. Prohibida su reproducción parcial o total por cualquier medio, sin autorización escrita de su legítimo titular de derechos.

ISBN *Modelo de Educación para la Vida y el Trabajo*. Obra completa: 970-23-0274-9
ISBN *MEVyT Indígena Bilingüe con Español como Segunda Lengua:* 970-23-0500-4
ISBN *Empiezo a leer y escribir en mi lengua*. Tének. MIBES 1. Libro del adulto: 978-607-710-243-4

Impreso en México

Ólnaxtaláb xeklek

IN TS'I'KINTAL AN AJUMTALÁB 6

K'A'ÁL AJUMTALÁB 10

a ajan 10
l lam 13
n nukub/an nukub 15
o olom/an olom 18
j jom/an jom 20

TSABCHÍL AJUMTALÁB 25

m mom/an mom 25
i inik/an inik 28
t tut/an tut 31
k kok/an kok 33
u uxum/an uxum 36

OXCHÍL AJUMTALÁB 40

e edhem/jún i edhem 40
b ba'im/an ba'im 44
á áb/ulel an áb 48
b bakan/tsáb i bakan 51
ts tsan/tsáb i tsan 54

TSE'CHÍL AJUMTALÁB 58

é	ém/tsé' i ém	58
x	xomom/óx i xomom	63
í	íláb/an íláb idhidh	65
y	ya'ul/ya'ul an inik	68
k	k'alam/tejtey an k'alam	71

BO'CHÍL AJUMTALÁB 76

ó	óm/óm an inik	76
w	wits/niwiwíl an wits	80
ú	úl/loliy an úl	84
ch	chuch/wajú' an chuch	87
p	pakab/tsi'ik an pakab	90

AKAKCHÍL AJUMTALÁB 95

dh	dhi'/waynek an dhi'	95
t'	t'íw/t'ek'at jumnal an t'íw	99
kw	kwitól/kwatsat an kwitól	102
ts'	ts'ajib/alchik an ts'ajib	105
k'w	k'wa'/dhopel an k'wa'	110

BUKCHÍL AJUMTALÁB 116

ch'	ch'ichbanal/ch'ichbanal an ts'ik'ách	116
w'	tsiw'/k'idhadh an tsiw'	120
y'	way'/wa'ats óx i way'	120
r	rututúl/rututúl an kárru	125
s	són/k'ijidh an tének són	125

WAXIKCHÍL AJUMTALÁB 131

An nik'adh dhuche' ti tének káwintaláb 131
In bij an dhuche'chik xin ko'yal an nik'adh dhuche' ti tének káw 132
In pilchik wal an idhidh 133

BELÉWCHÍL AJUMTALÁB 135

Jún i tének k'imádh 135
Walkadh kalchix bijláb 137
Junkudh kalchix bijláb 138

LÁJUCHÍL AJUMTALÁB 141

Jawa' in k'apwál an ko'nélchik 141
Ólnom bijlábchik 144

LÁJUJUNCHÍL AJUMTALÁB 146

An pilchik wits 146
An idhidh 149
An tének són 151

LÁJUTSABCHÍL AJUMTALÁB 153

An k'apnél 153

LÁJU OXCHÍL AJUMTALÁB 156

An ilál ts'ojólchik 156
Jún i dhuchadh úw ti tének 158

In ts’i’kintal an ajumtaláb

✚ Ka dhucha’ a bij ti k’a’ál kilodhtálab ani in bij an exóbchix tin tsabchíl kilodhtaláb.

¿Tatá’ jant’odha’ a bij?

Naná u bij

An exóbchix in bij

✚ Ki exóbindha' i k'ubak.

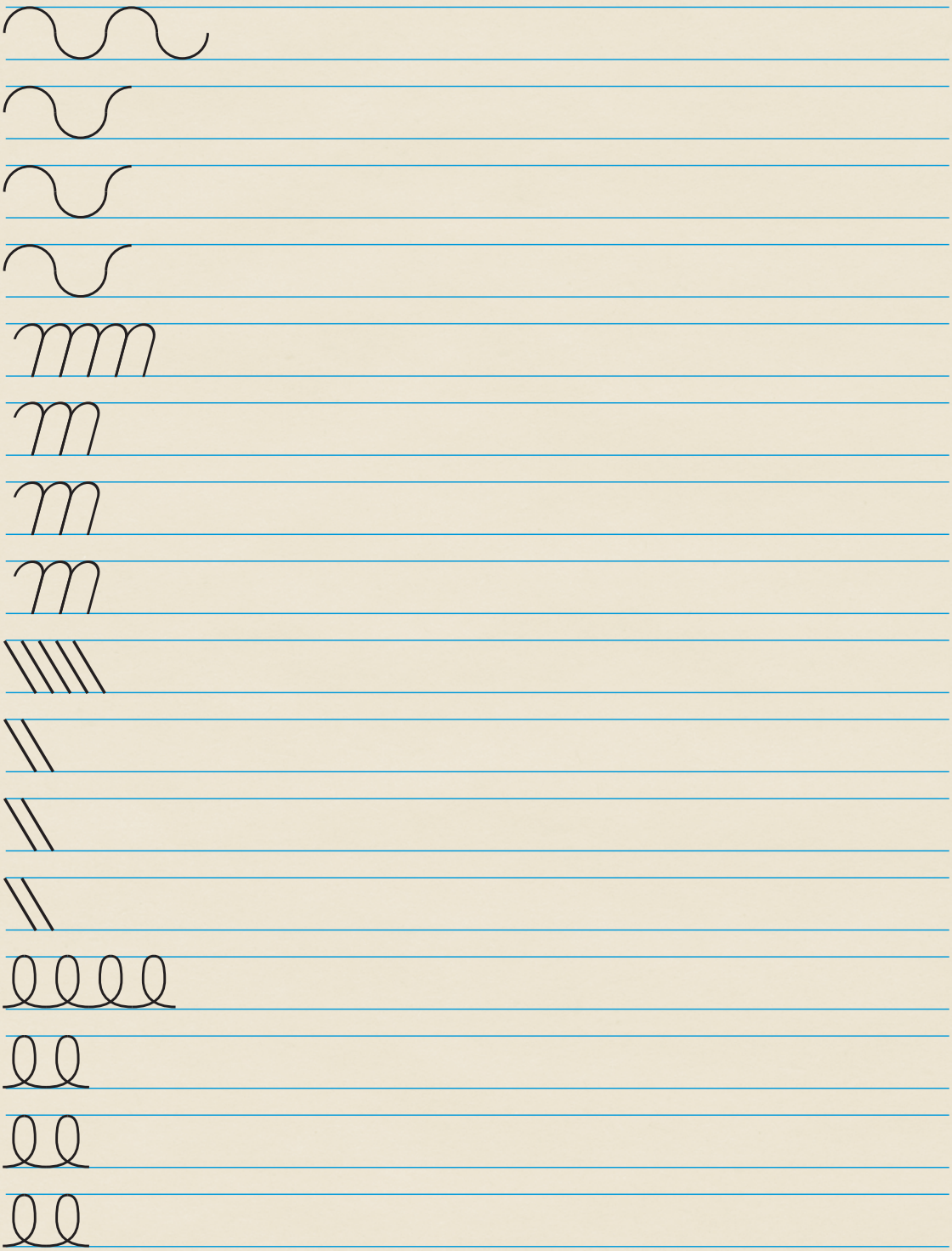

✚ Ki áynanchij ki exóbindha' i k'ubak.

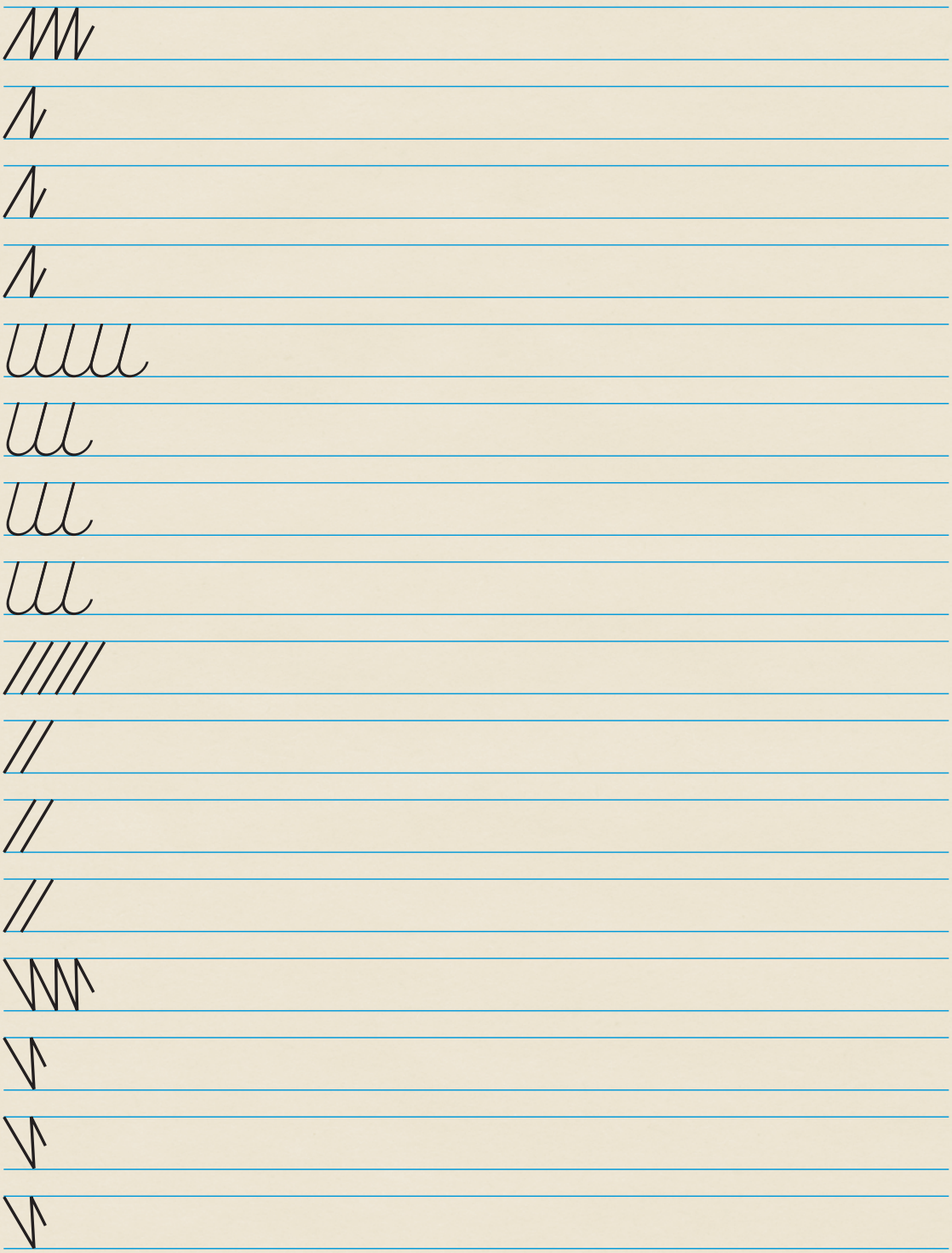

✚ Ki áynanchij ki exóbindha' i k'ubak.

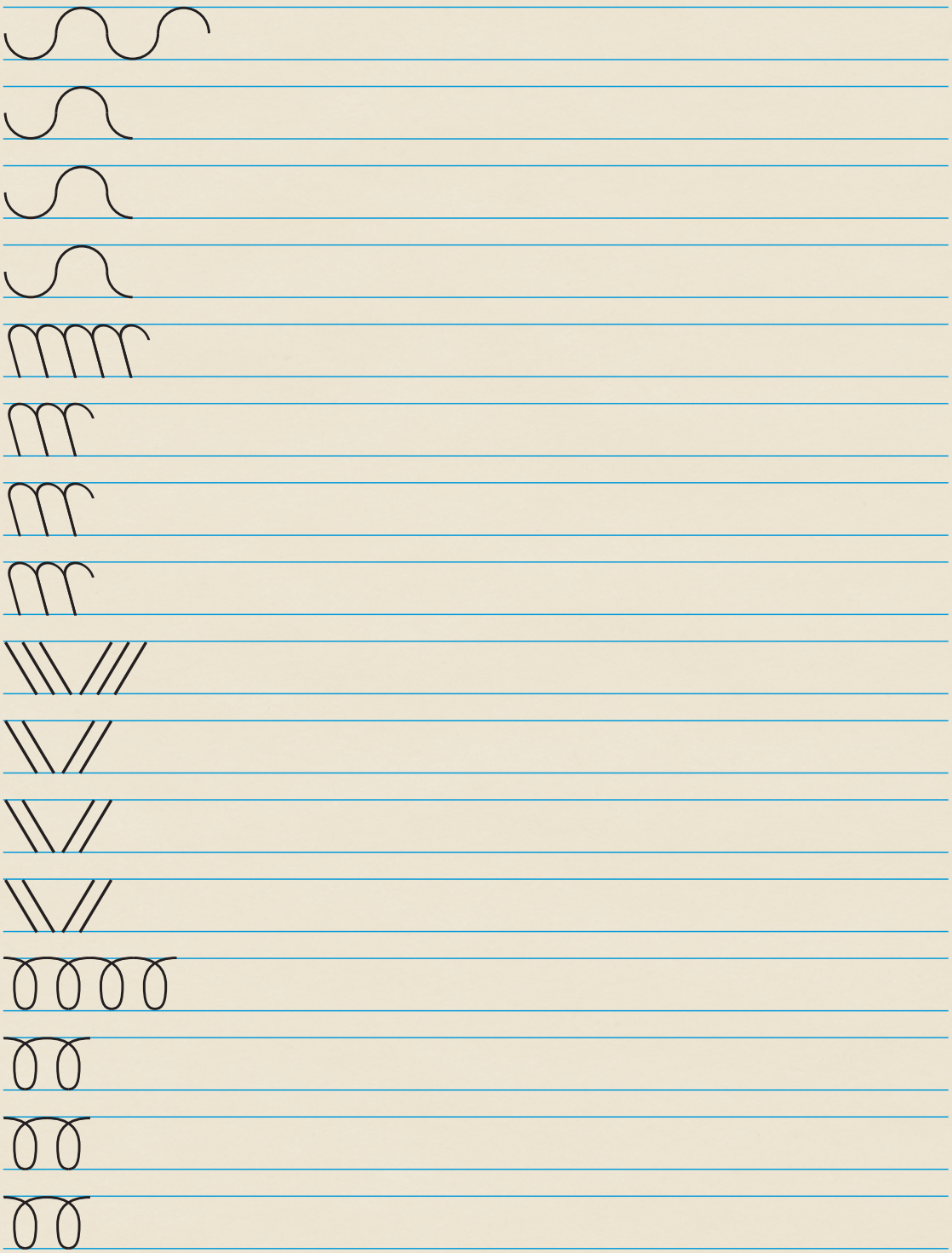

K’a’ál ajumtaláb

- Ki met’a’ an k’ot’biláb ani ki uluw jawa’ i tsu’tal taja’. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla’ an dhuche’ **a**.

ajan

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

anam

ajum

✚ Ka ajiy ani ka dhucha' an dhuche' **a**.

A

a

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **a** xi k'ibelej.

a

ajan	**anam**
____ j____n	____n____m
ajin	**ajum**
____ jin	____ jum
ajab	**akan**
____ j____b	____k____n

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **l**.

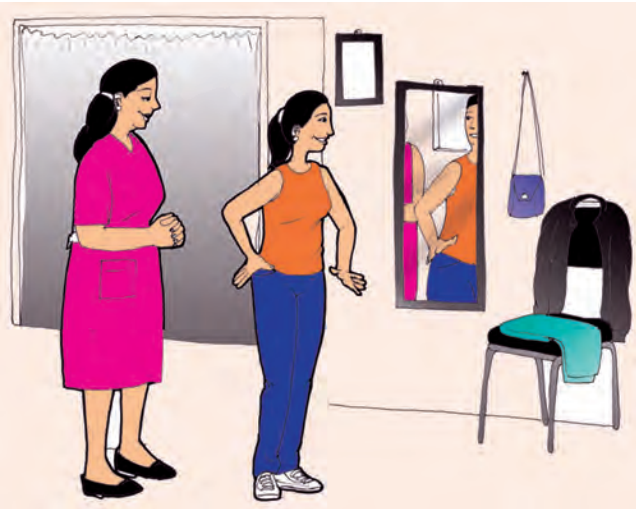

lam

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

lem

mul

✚ Ka dhucha' an dhuche' **l**.

L

l

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **l** xi k'ibelej.

l

lam	lem
____ am	____ em
mul	loj
mu____	____ oj

lalab	malul
____a____ ab	ma____u ____

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **n**.

nukub	an nukub

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

ajan

nujum

✚ Ka dhucha' an dhuche' **n** ani an káw **an**.

N

n

an

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **n**.

n

an nukub	an ajan
a____ ____ukub	a____ aja____

an nujum	an ajin
a____ ____ ujum	a____ aji____

an anam	an tan
a____ a ____am	a____ ta____

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **o**.

olom

an olom

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

oj

mom

✚ Ka ajiy ani ka dhucha' an dhuche' **o**.

O

o

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **o** xi k'ibelej.

O

an olom	an oj
an ____l____m	an ____j
an jolol	an mom
an j____l____l	an m____m
an momob	an ok
an m____m____ b	an ____k

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **j**.

jom

an jom

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'alek'ij jún.

ojob

ajan

✚ Ka dhucha' an dhuche' **j**.

J

j

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **j**.

j

an jom	**an nujum**
an ____om	an nu____um

an ojob	an oj
an o____ob	an o____
an loj	an jolol
an lo____	an ____olol

✚ Ka dhucha' ti bá' an kilodhtaláb in bij ti junchik i k'ot'biláb.

_____ _____

✚ Ka junkuw k'al jún i kilodhtaláb xi tsáb i káw jununúl.

jolol	ajan
ajan	oj
oj	an
an	jolol

✚ Xó' ka ajiy ani ka dhucha' axé'chik xi káw.

an oj

an loj

an ajan

an jolol

Tsabchíl ajumtaláb

- Ki met’a’ an k’ot’biláb ani ki uluw jawa’ i tsu’tal taja’. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla’ an dhuche’ **m**.

mom

an mom

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

mul

malul

✚ Ka dhucha' an dhuche' **m**.

M

m

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **m** xi k'ibelej.

m

an mom	an malul
an ____o____	an ____alul

an lam	an momob
an la____	an ____o____ob

✚ Xó' ka ajiy ani ka dhucha' axé'chik xi káw.

an mom _____

an lam _____

an jom _____

an olom _____

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **i**.

inik

an inik

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

its

jilil

✚ Ka ajiy ani ka dhucha' an dhuche' **i**.

I

i

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **i** xi k'ibelej.

i

an inik	**an jilil**
an w____n____k	an j____l____l
an ajin	**an ajib**
an aj____n	an aj____b

✚ Xó' ka ajiy ani ka dhucha' axé'chik xi putudh tsalap.

in ijil _____

an ajin _____

an jilil _____

✚ Ka takuy jún i pejechik káw xi k'wajat altáj ál an kwechodhtaláb abal ka kidhbay an putudh tsalapchik xi k'wajat alál.

lil i ni

jil jin

an _____nik

an ji_____

in i_____

an a_____

an inik a_____ an ajin

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **t**.

tut

an tut

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

tan

tum

✚ Ka dhucha' an dhuche' **t**.

T

t

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **t** xi k'ibelej.

t

an tut	**an tan**
an ____u____	an ____an
an toltom	**an tum**
an ____ol____om	an ____um

✚ Xó' ka ajiy ani ka dhucha' axé'chik xi putudh tsalap.

jamat an tan _____

an toltom _____

an taj _____

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **k**.

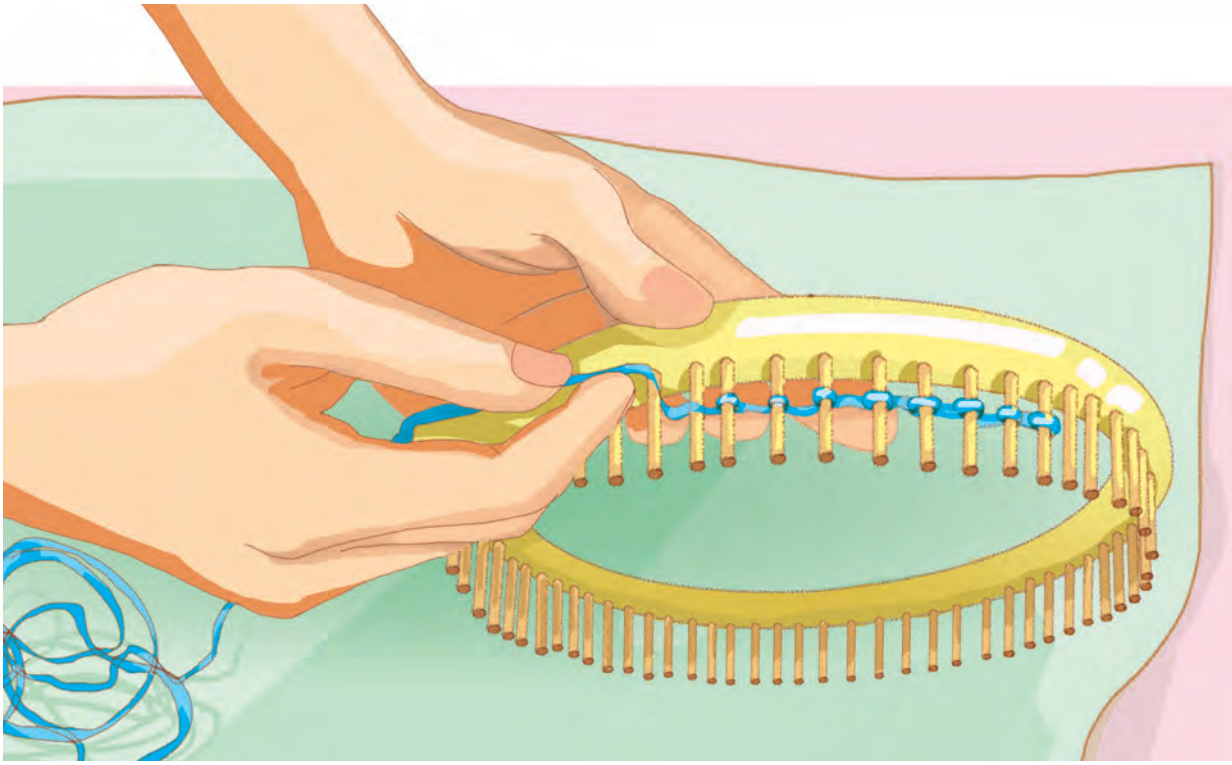

kok

an kok

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

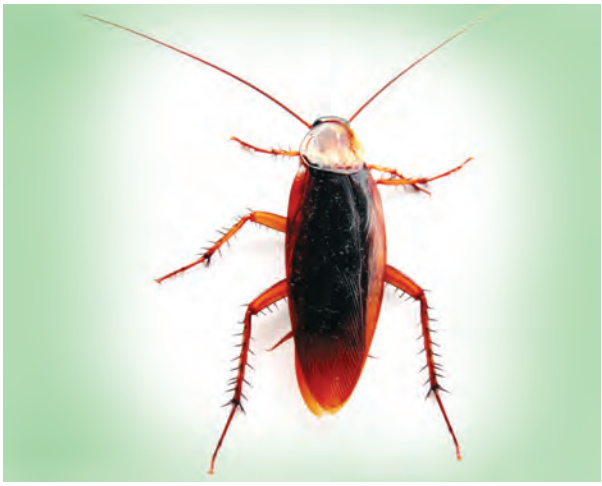

kolol

koxol

✚ Ka dhucha' an dhuche' **k**.

K

k

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **k** xi k'ibelej.

k

an kolol	an kojal
an ____olol	an ____ojal
an mokok	**an takab**
an mo____o____	an ta____ab

✚ Xó' ka ajiy ani ka dhucha' axé'chik xi putudh tsalap.

an kolol _____

an mokok _____

in akan _____

an kojal _____

púlik an kok _____

akak i akal _____

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **u**.

uxum

ajum an uxum

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

ukul

mul

✚ Ka ajiy ani ka dhucha' an dhuche' **u**.

U

u

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an putudh tsalapchik k'al an dhuche' **u** wa k'al an káw xi k'ibelej.

U

jún i uxum	jún i ukul
j____n i ____x____m	j____n i ____k____l
jún i mul	**jún i uj**
j____n i m____l	j____n i ____j

✚ Xó' ka ajiy ani ka dhucha' axé'chik xi putudh tsalap.

an ukul _____

an ajum _____

an tum _____

in ajum _____

jún i nujum _____

manu' an mul _____

✚ Ki tsapik ajiy an káwchik xi exóbna'its ál an tsabchíl ajumtaláb.

ajin	kok	tan
ijil	kolol	toltom
inik	lam	tum

jilil	malul	tut
jom	mokok	uj
jujlek	mom	ukul
kojal	mul	

✚ Xó' ka dhucha' bá' an kilodhtaláb xi alál an káwchik xi ne'ets ti ucha' a exóbchixal.

_____

_____

_____

_____

_____

Oxchíl ajumtaláb

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **e**.

edhem

jún i edhem

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

elul

bek

✚ Ka ajiy ani ka dhucha' an dhuche' **e**.

E

e

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **e** xi k'ibelej.

e

an elelja'	jún i kelem
an ____l____lja'	jún i k____l____m
an elul	**an laktem**
an ____lul	an lakt____m

✚ Xó' ka ajiy ani ka dhucha' axé'chik xi káw.

an elul _____

jumnal an lem _____

in ejat _____

jún i ejek _____

jún i kelem _____

✚ Ka takuy jún i pejechik káw xi k'wajat altáj ál an maplab abal ka kidhbay an putudh tsalapchik xi k'wajat alál ani tálbél ka dhucha' an putudh tsalapchik bá' an kilodhtaláb xi tin tamét.

kem jek tem

lul lem

jún i je kem	jún i jekem
an ke_____	_____
an e_____	_____
an e_____	_____
jún i lak_____	_____

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' ' (an tonk'ix káw).

ba'im

an ba'im

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

to'ol

alte'

✚ Ka dhucha' an tonk'ix káw (ka t'ila' abal kwa'al ka dhucha' wé' kutsúl).

' _____

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' ' xi k'ibelej.

'

jún i to'ol	**an te'**
jún i to__ol	an te__
an alte'	**an tu'**
an alte__	an tu__

✚ Xó' ka ajiy ani ka dhucha' axé'chik xi putudh tsalap.

an ata' _____

an te' _____

jún i ta'tam _____

an tu' _____

an oyo' _____

an ocho' _____

✚ Ka ajiy an káwchik xi dhuchadh alál ani tálbél ka dhucha' an putudh tsalap ti bá' an kilodhtaláb xi k'wajat tin tamét.

jún i	ata'	jún i ata'
	atáj	
	ta'tam	
	oyo'	
	te'	
	to'ol	
	tu'	
	alte'	

✚ Xó' ka takuy jún i káw xi k'wajat altáj ál an maplab xi kin alwa' kidhbay an putudh tsalapchik xi k'wajat alál, ani tálbél ka dhucha' bá' an kilodhtaláb xi tin tamét.

alte' te'en ta'tam

to'ol je'at

je'at an inik	
akak i _____	
an _____ olom	
ajat an _____	
_____ an nújum	

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **á** (axé' xi dhuche' in juntálnál an **a**, po u ulwáb wé' nakpidh).

áb

ulel an áb

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álék'ij jún.

atáj

mám

*Ólnaxtaláb: Abal ka kalej lejkidh ani yabák k'ibat, wawá' i dhuchál an nakdha' janidhtaláb ti tének k'al jún i pelk'odh kiloxtaláb tin ók' an dhuche' (**á, é, í, ó, ú**), po wa'ats k'e'atchik i dhuchum xin dhuchál an nakdha' janidhtaláb k'al tsáb i dhuche' (**aa, ee, ii, oo, uu**).

✚ Ka ajiy ani ka dhucha' an dhuche' **á**.

Á

á

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **á** xi k'ibelej.

á

an ám	in mám
an ____m	in m____m
ma kalám	an atáj
ma kal____m	an at____j

✚ Xó' ka ajiy ani ka dhucha' axé'chik xi putudh tsalap.

an ám _____

jún i atáj _____

u mám _____

ma kálam _____

✚ Ka takuy jún i káw xi k'wajat ti tsakam maplab xin putundhál an putudh tsalap.

tin ál an atáj	ata' atáj
____ an inik	ám áj
ejat an ____	ál ám
ajat u ____	tám mám
____ i atáj	lájuj nánaj

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **b**.

bakan

tsáb i bakan

✚ Xó ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

bek

iblab

✚ Ka dhucha' an dhuche' **b**.

B

b

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **b** xi k'ibelej.

b

jún i bek	**jún i lalab**
jún i ____ek	jún i lala____
ulel an áb	**jún i takab**
ulel an á____	jún i taka____

✚ Ka takuy jún i pejechik káw xi k'wajat altáj ál an maplab, abal ka kidhbay an putudh tsalapchik xi k'wajat alál.

kab	job	kan	tob
ta	lab	la	tab

bakan	ta_____
_____kab	_____lab
jo_____	la _____
ma_____	pe_____

✚ Xó' ka ajiy ani ka dhucha' axé'chik xi putudh tsalap.

in bij _____

jún i jojob _____

ajat an kubi' _____

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **ts**.

tsan

tsáb i tsan

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

kutsu'

itse'

✚ Ka dhucha' an dhuche' **ts**.

Ts

ts

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **ts** xi k'ibelej.

ts

tsáb i tsan	**an kutsu'**
_____áb i _____an	an ku_____u'
jún i tsatsa'	**an mitsu'**
jún i _____a_____a'	an mi_____u'

✚ Xó' ka ajiy ani ka dhucha' axé'chik xi putudh tsalap.

tsakni' an tsatsa' _____

jajá' etsel _____

tsáb i tsan _____

✚ Ki tsapik ajiy an káwchik xi exóbna'its ál an oxchíl ajumtaláb.

ajat	alte'	bij	je'at	laktem
aka'	ata'	edhem	jekem	lalab
áb	atáj	ejat	jojob	mám
áj	ba'im	ejek	kalám	ta'tam
ál	bakan	elul	kelem	takab
ám	bek	iblab	kubi'	to'ol
tu'				

✚ Xó' ka dhucha' bá' an kilodhtaláb xi alál an putudh tsalapchik xi ne'ets ti ucha' a exóbchixal.

1. _____

_____

_____

2. _____

_____

_____

3. _____

_____

_____

4. _____

_____

_____

5. _____

_____

_____

Tse’chíl ajumtaláb

- Ki met’a’ an k’ot’biláb ani ki uluw jawa’ i tsu’tal taja’. T’albél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla’ an dhuche **é** (axé’ xi dhuche’ in juntálnál an **e**, po u ulwáb wé’ nakpidh).

ém

tsé’ i ém

✚ Xó' ki met'a' axé' xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

éx

tének

✚ Ka ajiy ani ka dhucha' an dhuche' **é**.

É

é

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **é**.

é

tsé' i ém	an eléb
ts____' i ____m	an el____b
jún i tének	an kobém
jún i t____nek	an kob____m

✚ Xó' ka ajiy ani ka dhucha' axé'chik xi putudh tsalap.

tsé' i ém _____

tsáb i tének _____

an eléb _____

✚ Ka mapuy k'al jún i kwechoxtaláb an káwchik xin kwa'al an dhuche' **é**.

te'	jekem	etsel	elel	tének
té'	bek	eléb	kelem	éb
tsé'	alabél	elul	ejek	jebél
belal	bél	ém	et'	élá'
tén	ejat	jél		

✚ Xó' ka dhucha' bá' an kilodhtaláb xi alál nixé'chik xi káw xin kwa'al an dhuche' **é**.

eléb		

✚ Ka t'ojojoy tin áy an káwchik ti k'álek'ij jún i maplab abal ka t'aja' i putudh tsalapchik ani taley ka dhucha'.

ém | Tsé' | i

_____

tsabál | tének | Alabél | an

_____

atáj | an | Jebél

_____

tén | an | Tsi'ik

_____

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **x**.

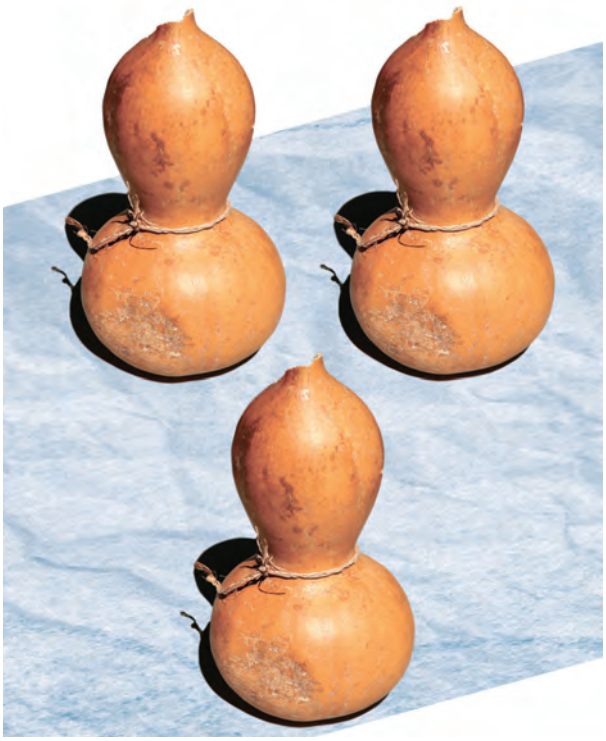

xomom

óx i xomom

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

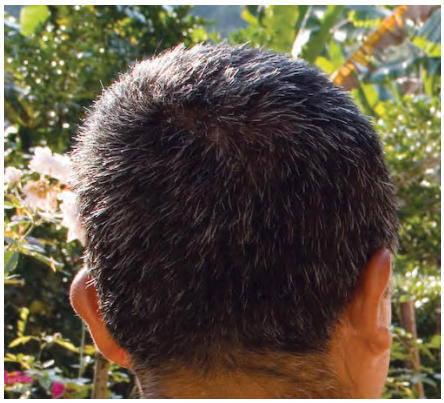

tsáb in xutsun

óx i xeklek

✚ Ka dhucha' an dhuche' **x**.

X

x

✚ Ka ajíy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **x** xi k'ibelej.

X

óx i xomom	**an toxox**
ó____ i ____omom	an to____o____
axé' i éx	**jún i koxol**
a____é' i é____	jún i ko____ol

✚ Xó' ka ajiy ani ka dhucha' axé'chik xi putudh tsalap.

in xe'ets ti aleláb _____

in xekél an ojox _____

bixom an koxol _____

exom ti xa'al _____

óx i xomom _____

ixil an inik ani an uxum _____

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **í** (axé' xi dhuche' in juntálnál an **i**, po u ulwáb wé' nakpidh).

íláb

an íláb idhidh

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

in mím

a íts'

✚ Ka ajiy ani ka dhucha' an dhuche' **í**.

Í

Í

✚ Ka ajíy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **í** xi k' ibelej.

í

in ibíl	in mím
in ib____l	in m____m
a íts'	an xíla'
a ____ts'	an x____la'

✚ Xó' ka ajiy ani ka dhucha' axé'chik putudh tsalap.

an íláb _____

ajum in mím _____

ít an xíla' _____

píl an pil _____

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. T'albél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **y**.

ya' ul

ya' ul an inik

✚ Xó' ki met'a' axé' xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

koy

oyo'

✚ Ka dhucha' an dhuche' **y**.

Y

y

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **y** xi k'ibelej.

y

jún i ya'ul	**yán i koy**
jún i ____a'ul	____án i ko____
jún i oyo'	**yaba'**
jún i o____o'	____aba'

✚ Xó' ka ajiy ani ka dhucha' axé'chik xi putudh tsalap.

yab xuyat an mul _____

yab alwa' _____

yán i oy _____

✚ Ka tamkuy k'al jún i kilodhtaláb an káwchik xi jununúl.

ya'ul	tsakay
oy	ya'ul
oyo'	yaxu'
tsakay	koy
kukay	oy
máy	yab
yaxu'	yejtsel
koy	oyo'
yejtsel	kukay
yab	máy

✚ Xó' ka dhucha' óx i putudh tsalap ju'táj ti ka eyendha' an káwchik xi talé'ej a ajiy.

1. _____

2. _____

3. _____

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **k'**.

k'alam

tejtey an k'alam

✚ Xó' ki met'a' axé' xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

k'oyob

✚ Ka ajiy ani ka dhucha' an dhuche' **k'**.

K'

k'

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **k'** xi k'ibelej.

k'

jún i k'ili'	**an k'oyol**
jún i ____ili'	an ____oyol
in k'ubak	**in itsik'**
in ____ubak	in itsi____

✚ Ka takuy an káw xin alwa' kidhbayal k'álek'ij jún i putudh tsalap ani ka dhucha' bá' an kilodhtaláb xin tomnál.

tsi'ik an ____k'alam____

in lej _____

k'amal
kalám
k'alam

k'ak'al
k'a'íl
k'amal

alabél u _____

in ók' an _____

an _____ ajumtaláb

k'imá'
k'ut'
k'e'at

k'ok'om
k'ojóm
k'unat

k'amal
k'a'ál
k'ánwits

✚ Ki tsapik ajiy an káwchik xi exóbna'its ál an tse'chíl ajumtaláb.

alabél	kukay	k'ubak	tsakay
bél	kuxkum	k'unat	tsé'
éb	k'a'ál	k'út'	xa'al
élá'	k'a'íl	máy	xeklek
ém	k'ak'al	mím	xíla'
éx	k'alam	ók'	xomom
eléb	k'amal	óx	xutsun
ibíl	k'ánwits	oy	ya'ul

íláb	k'e'at	oyo'	yab
íts'	k'ili'	té'	yaxu'
ixil	k'imá'	tén	yóy
jebél	k'ojóm	tének	yejtsel
jél	k'ok'om	toxox	yune'
koy	k'oyob	tsabál	

✚ Xó' ka dhucha' bá' an kilodhtalab xi alál an putudh tsalapchik xi ne'ets ti ucha' a exóbchixal.

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

Bo’chíl ajumtaláb

- Ki met’a’ an k’ot’biláb ani ki uluw jawa’ i tsu’tal taja’. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla’ an dhuche’ **ó** (axé’ xi dhuche’ in juntálnál an **o**, po u ulwáb wé’ nakpidh).

óm

óm an inik

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

jój

tóm

✚ Ka ajiy ani ka dhucha' an dhuche' **ó**.

Ó

ó

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **ó** xi k'ibelej ani tálbél ka dhucha' patal an putudh tsalap bá' an kilodhtaláb xi alál.

ó

an jój	in ók'
an j____j	in ____k'
an tóm	bó' i bók'
an t____m	b____' i b____k'

✚ Ka takuy jún i káw xi k'wajat altáj ál an maplab, abal ka kidhbay an putudh tsalapchik xi k'wajat alál.

Tajax a _____.

_____ an inik.

In lejbay bó' i _____.

Yaxuxúl an _____.

_____ an mitsu'.

Jumnal an _____.

In ne'ets ti _____.

Naná' yab in _____.

_____ i xomom.

tóm

Lábtóm

jój

jó'

óm

óbej

ót

ól

óx

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **w**.

wits

niwiwíl an wits

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

wajuts

wiyóm

✚ Ka dhucha' an dhuche' **w**.

W

w

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **w** xi k'ibelej, ani tálbél ka dhucha' patal an putudh tsalap bá' an kilodhtaláb xi alál.

w

an wits	jún i wajuts
an ____its	jún i ____ajuts

an wi'leb	lej ów
an ____i'leb	lej ó____
_____	_____

✚ Xó' ka ajiy ani ka dhucha' axé'chik putudh tsalap.

waxik i éx _____

niwiwíl an wits _____

alwa' an k'ij _____

an dhak tokow _____

belew i píta' _____

wawá' pél u tének _____

✚ Ka takuy an káw xin alwa' kidhbayal k'álek'ij jún i putudh tsalap ani ka dhucha' bá' an kilodhtaláb xin tomnál.

Yab alwa' axe' xi inik

Lej _____ in kimá'

Jebél an _____

_____ pél u tének

In _____ i tsa'

alwi'
alwa'

ow
ów

wi'leb
winab

wawá'
wiyóm

okow
okób

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **ú** (axé' xi dhuche' in juntálnál an **u** po u ulwáb wé' nakpidh).

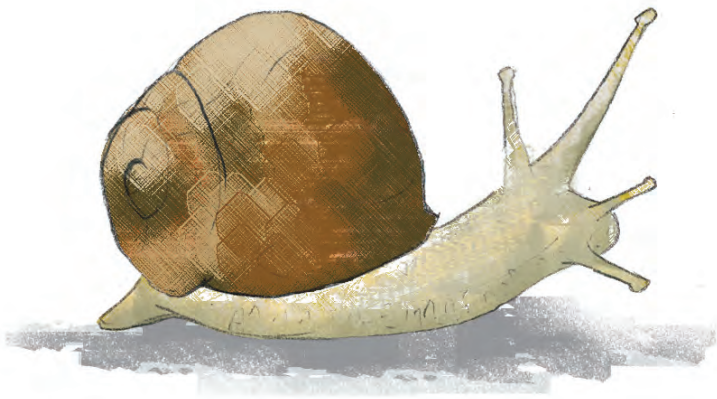

úl

loliy an úl

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

in kúx

úw

✚ Ka ajiy ani ka dhucha' an dhuche' **ú**.

Ú

ú

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **ú** xi k'ibelej ani tálbél ka dhucha' patal an putudh tsalap bá' an kilodhtalab xi alál.

Ú

in kúx	**júnn i úw**
in k____x	j____n i ____w
an amúl	**loliy an úl**
an am____l	loliy an ____l

✚ Ka tamkuy k'al jún i kilodhtaláb an káwchik xi tsáb i kubél abal ka inkiy i putudh tsalapchik xi bolidh.

In jujúl	a ót
K'ayúm belal	an úl
Búk	an lúm
Janidh	an mitsu'
Exom ti wayal	an amúl
Yab ka buk'uw	an tsúl
Alabél in witsíl	an nújul

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **ch**.

chuch

wajú' an chuch

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

chunun

bichim

✚ Ka dhucha' an dhuche' **ch**.

Ch

ch

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **ch** xi k'ibelej, ani tálbél ka dhucha' patal an putudh tsalap bá' an kilodhtaláb xi alál.

ch

an chunun	in chukul
an ____unun	in ____ukul

Uyuyúl an chuch	an chuchim
Uyuyúl an ____u____	an ____u____im

✚ Ka takuy jún i káw xi k'wajat altáj ál an maplab abal ka kidhbay an putudh tsalapchik, ani tálbél ka dhucha' an putudh tsalapchik bá' an kilodhtaláb xi alál.

chúche'	chabchamwits	ta'tam
chuchul	chukul	chixíl

1. Yajchik u chukul.

2. Lej t'ek'at an _____.

3. _____ an t'elé'.

4. _____ an kwitól.

5. Tsi'ik an _____.

6. Yab _____ an exóbchix.

1. Yajchik u chukul.

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

6. _____

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **p**.

pakab

tsi'ik an pakab

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

pet

unup

✚ Ka dhucha' an dhuche' **p**.

P

p

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **p** xi k'ibelej, ani tálbél ka dhucha' patal an putudh tsalap bá' an kilodhtalab xi alál.

p

an pet	an pil
an ____et	an ____il
_____	_____

an unup	wipol
an unu____	wi____ol
_____	_____

✚ Xó' ka ajiy ani ka dhucha' axé'chik putudh tsalap.

alabél u petob _____

ka mapuy an wi'leb _____

jún i máp _____

tsáb i pakab _____

an pach _____

an pik'o' _____

✚ Ki tsapik ajiy an káwchik xi exóbna'its ál an bo'chíl ajumtaláb.

ách	chunun	núk'	pakab	wilil
alwa'	óy	okow	pet	winab
alwi'	chúche'	óm	petob	wipol
amúl	jó'	unup	pil	wits
bichim	jój	ók'	tóm	wiyóm
búk	kúx	óbej	úl	wajuts
chích	Lábtóm	ól	úw	wajú'
chixil	lúm	ót	wi'leb	wawá'
chuch	máp	ów	chabchamwits	
chuchul	niwiwíl	ow		
chukul	nújul	pach		

✚ Xó' ka dhucha' bá' an kilodhtalab xi alál an putudh tsalapchik xi ne'ets ti ucha' a exóbchixal.

1. _____

_____

2. _____

_____

3. _____

_____

4. _____

_____

5. _____

_____

Akakchíl ajumtaláb

- Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **dh**.

dhi'

waynek an dhi'

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

idhidh

dhuchum

✚ Ka dhucha' an dhuche' **dh**.

Dh

dh

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **dh** xi k'ibelej, ani tálbél ka dhucha' patal an putudh tsalap bá' an kilodhtalab xi alál.

dh

an dhúm	an idhidh
an ____úm	an i____i____
_____	_____

an midhidh	jún i udhu'
an mi____i____	jún i u____u'
_____	_____

✚ Xó' ka ajiy ani ka dhucha' axé'chik putudh tsalap.

ka dhucha' _____

in dhám _____

dhuchum an chidhan _____

ti kin pidha' wé' i ja' _____

✚ Ka tamkuy k'al jún i kilodhtaláb an káwchik xi tsáb i kubél abal ka inkiy i putudh tsalapchik.

Jebél an	udhu'
Wiwó' an	dhúm
Yaxuxúl an	chidhan
K'idhadh an	odhow
Dhúchum an	padhel

✚ Xó' ka dhucha' k'álek'ij jún i putudh tsalap bá' an kilodhtalábchik xi alál.

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **t'**.

t'íw

t'ek'at jumnal an t'íw

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

t'ot

t'ele'

✚ Ka dhucha' an dhuche' **t'**.

T'

t'

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **t'** xi k'ibelej, ani tálbél ka dhucha' patal an putudh tsalap bá' an kilodhtaláb xi alál.

t'

t'ot	**it'adh**
____ot	i____adh

dhut'	tsapik an t' ujub
dhu____	tsapik an ____ ujub

✚ Ka takuy jún i káw xi k'wajat altáj ál an maplab abal ka kidhbay an putudh tsalapchik, ani tálbél ka dhucha' an putudh tsalapchik bá' an kilodhtaláb xi alál.

1. Ubat an ___t'ele'___.
2. Ti kin pidha' an _____.
3. Exom ti _____ an ém.
4. In wejlál an tsabál an _____.
5. Wa'ats i _____ ti bolchal.
6. Ka _____ an tséy.

t'aja'
t'ot
t'uchuw
t'ujublom
t'ele'
at'em
taja'

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

6. _____

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **kw**.

kwitól

kwatsat an kwitól

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

kwaya'

kwinim

✚ Ka dhucha' an dhuche' **kw**.

Kw

kw

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **kw** xi k'ibelej, ani tálbél ka dhucha' patal an putudh tsalap bá' an kilodhtaláb xi alál.

kw

jún i kwenchal	**an kwinim**
jún i ____enchal	an ____inim
_____	_____
kwatsat an kwitól	**jún i ekwet**
____atsat an ____itól	jún i e____et
_____	_____

✚ Ka takuy jún i káw xi k'wajat ti tsakam maplab xin putundhál an putudh tsalapchik.

Ekweté' an __ekwet__ .

Kwetém _____ an kwitól.

kwíx
kwé'
ekwet

kwatsat
kwatsám
kwádh

¿A lé' i kwatsám wa i _____?

Tál ti _____ tamkwayabláb.

Alabél an _____.

kwíx
kwi'ix
kwích

kwekwén
kwenchal
kwetém

kwé'
kwele'
kwíx

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **ts'**.

ts'ajib

alchik an ts'ajib

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

ts'én

pots'ots'

✚ Ka dhucha' an dhuche' **ts'**.

Ts'

ts'

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **ts'** xi k'ibelej, ani tálbél ka dhucha' patal an pututdh tsalap bá' an kilodhtaláb xi alál.

ts'

tsé' i ts'én	tsáb i pots'ots'
tsé' i ____én	tsáb i po____o____

bó' i pets'ets'	ít a íts'
bó' i pe____e____	ít a í____

✚ Ka takuy jún i káw xi k'wajat ti tsakam maplab xin putundhál an putudh tsalapchik.

Tin ts'ik'a' jún i lat'em.

tsika'
tsi'ik
ts'ik'a'

T'ikwnal an _____.

ts'ili'
tsilpan
tsili'

Ajat an _____.

ts'its'im
ts'itsin
tsi'tsim

Nakat an _____.

tsajib
ts'ajib
ts'abak

Kowal an _____.

tsabak
ts'amúts'
ts'abak

✚ Ka tamkuy k'al jún i kilodhtaláb an káwchik xi junúnul.

a íts'	pits'al
muts'ek'	a íts'
pets'ets'	ts'ajib
pits'al	ts'abak
pots'ots'	pets'ets'
ts'abak	muts'ek'
ts'ajib	pots'ots'
apats'	ts'ili'
ts'ili'	ts'álej
ts'abál	apats'
ts'álej	ts'abál

✚ Xó' ka dhucha' óx i putudh tsalap ju'táj ti ka eyendha' an káwchik xi talélej a ajiy.

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **k'w**.

k'wa'

Dhopel an k'wa'.

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

k'wadhap

pak'wlab

✚ Ka dhucha' an dhuche' **k'w**.

K'w

k'w

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **k'w** xi k'ibelej, ani tálbél ka dhucha' patal an pututdh tsalap bá' an kilodhtaláb xi alál.

k'w

an k'watsib	yán i tsanak'w
an _____atsib	yán i tsana_____

An ak'wál	dhopel an k'wa'
an a_____ál	dhopel an _____a'

_____ _____

✚ Xó' ka takuy jún i káw xi k'wajat altáj ál an maplab abal ka kidhbay an putudh tsalapchik, ani tálbél ka dhucha' an putudh tsalapchik bá' an kilodhtaláb xi alál.

pak'wlab	k'witsab	tsanak'w
k'wadhap	pák'w	k'wa'
k'watsib	k'watsiy	pak'wak'w

1. Xékwxél an ___pak'wak'w___.

2. In _____ an ts'itsin.

3. Ne'ets ku _____ an idhidh.

4. Wejeyits an _____.

5. Dhopel an _____.

6. Ka k'witsa' an its k'al an _____.

1. Xékwxél an pak'wak'w.
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____

✚ Ki tsapik ajiy an káwchik xi exóbna'its ál an akakchíl ajumtaláb.

a íts'	ekwet	kwenchal	midhidh	t'ele'
a Kwán	idhidh	kwetém	muts'ek	t'íw
ak'wál	it'adh	kwi'ix	odhow	t'uchuw
at'em	kwádh	kwích	in pák'w	t'ujublom
dhám	kwatsám	kwíx	padhel	tsanak'w
dhapup	kwatsat	kwinim	pak'wak'w	ts'álej
dhi'	kwele'	kwitól	pak'wlab	ts'abál
dhucha'	kwaya'	k'wa'	pets'ets'	ts'abak
dhuchum	kwayab	k'wadhap	pits'al	ts'ajib
dhúm	kwé'	k'watsiy	pots'ots'	ts'akál
kwechochól		dhut'	k'watsib	k'witsab

t’ek’at	ts’én	ts’ik’a’	ts’itsin	ts’ulíts’
ts’ili’	ts’its’im	udhu’	In kwekwén	
t’ot				

✚ Xó’ ka dhucha’ bá’ an kilodhtalab xi alál an pututdh tsalapchik xi ne’ets ti ucha’ a exóbchixal.

1. _____

_____

_____

2. _____

_____

_____

3. _____

_____

_____

Bukchíl ajumtaláb

- Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **ch'**.

ch'ichbanal

ch'ichbanal an ts'ik'ách

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

ch'omol

ch'uchub

✚ Ka dhucha' an dhuche' **ch'**.

Ch'

ch'

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **ch'** xi k'ibelej, ani tálbél ka dhucha' patal an putudh tsalap bá' an kilodhtaláb xi alál.

ch'

jún i ch'ichab	an mánch'éch'
jún i ____ichab	an mán____é____
_____	_____

bó' i ch'uchublek	jún i chuch'úm
bó' i ____uchublek	jún i chu____úm
_____	_____

✚ Ka takuy jún i káw xi k'wajat altáj ál an maplab abal ka kidhbay an putudh tsalapchik, ani tálbél ka dhucha' an putudh tsalapchik bá' an kilodhtaláb xi alál.

ch'uchbiy	chuch'úm	ch'uchub
ch'ichab	ch'ichok'láb	ch'apila'

1. An ch'apila' u k'wajíl ál an k'oxdha' te'lom.

2. Mú'an an _____.

3. Yab ka _____.

4. An _____ u éynal abal ka ch'ichban.

5. Lej yajchik u _____.

6. In taj an _____.

✚ Xó' ka dhucha' bá' an kilodhtaláb xi alál an putudh tsalapchik axi talélej a kidhbayal.

1. An ch'apíla' u k'wajíl ál an k'oxdha' te'lom.
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **w'** ani an dhuche' **y'**.

tsiw'

way'

k'idhadh an tsiw'

wa'ats óx i way'

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

jáw'

oy'omadh

tay'

k'anaw'

✚ Ka dhucha' an dhuche' **w'** ani an dhuche' **y'**.

W'

w'

Y'

y'

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **w'**, **y'** xi k'ibelej. Tálbél ka dhucha' patal an putudh tsalap bá' an kilodhtaláb xi alál.

y'	w'
ik'ow an way'	oy'omadh an chuch'úm
ik'ow an wa____	o____omadh an chuch'úm
dhálam an tsiw'	an k'anaw' idhidh
dhálam an tsi____	an k'ana____ idhidh
kakay an tay'	jún i yaw'láts
kakay an ta____	jún i ya____láts

✚ Ka tamkuy k'al jún i kilodhtaláb an káw xi jununúl.

jáw'	yaw'láts
tsiw'	jáw'
yaw'láts	lay'dhúm
tay'	tsiw'
lay'dhúm	pay'lóm
pay'lóm	tay'

✚ Xó' ka dhucha' bá' an kilodhtaláb xi alál k'e'at i káw xin kwa'al an dhuche' **y'** wa **w'**.

_____ _____

_____ _____

_____ _____

✚ Ki met'a' an k'ot'bilábchik ani ki uluw jawa i tsu'tal taja'. Tálbél ki tsapik ajiy an káwchik ani ki exla' an dhuche' **r** ani an dhuche' **s**.

rututúl

són

rututúl an kárru

k'ijidh an tének són

✚ Xó' ki met'a' axé'chik xi k'ot'biláb ani ki ajiy an putudh tsalap xi k'wajat alál ti k'álek'ij jún.

nórnól an olom

sorrorról an pajam

surrurrúl an chunun

ususúl an k'amal

✚ Ka dhucha' an dhuche' **r** ani an dhuche' **s**.

R

r

S

s

✚ Ka ajiy ani ka kidhbay an káwchik k'al an dhuche' **r**, wa k'al an dhuche' **s** xi k'ibelej.

r	s

ranál	surrurrúl	rututúl
____anál	____u____u____úl	____ututúl
nórnól	jarjamadh	ususúl
nó____nól	ja____jamadh	u____u____úl
suksúl	sininíl	sot'ot'ól
____uk____úl	____ininíl	____ot'ot'ól

✚ Ka met'a' abal tin ts'i'kintal an káw yab u dhucháb tsáb i **r**.

✚ Ka takuy jún i káw xi k'wajat altáj ál an maplab abal ka kidhbay an putudh tsalapchik.

K'ijidh an tének ___són___

_____ an chunun

_____ in núk'

_____ an olom

_____ an k'udhay

_____ an kárru

_____ an koxol

_____ an uts'ál

An _____ wits

_____ an k'amal

_____ an matsét

_____ an rádio

_____ an t'ot

korró'

sorrorról

rututúl

surrurrúl

són

nórnól

ranál

sininíl

ususúl

santórom

suksúl

sot'ot'ól

kikirí'

✚ Ki tsapik ajiy an káwchik xi exóbna'its ál an bukchíl ajumtaláb.

ch'apila'	lay'dhúm	sorrorról
ch'ichab	mánch'éch	sot'ot'ól
ch'ichban	may'	suksúl
ch'omol	nórnól	surrurrúl
ch'uchbiy	oy'omadh	tay'
ch'uchub	pay'lóm	t'áw'
chuch'úm	ranál	t'íw
jáw'	rututúl	tsiw'
jarjamadh	santórom	ususúl
korró'	sininíl	yaw'láts
k'anaw'	són	

✚ Tálbél tam a ajyámalits an káwchik xi k'wajat ti maplab, ka inkiy óx i putudh tsapapchik ju'táj ti ne'ets ka eyendha' talchik an káwchik xi ajiyits.

✚ Ka dhucha' bá' an kilodhtaláb xi alál an káwchik xi ne'ets ti ucha' a exóbchixal.

1. _____ 11. _____

2. _____ 12. _____

3. _____ 13. _____

4. _____ 14. _____

5. _____ 15. _____

6. _____ 16. _____

7. _____ 17. _____

8. _____ 18. _____

9. _____ 19. _____

10. _____ 20. _____

Waxikchíl ajumtaláb

- Ki ajiy an t'ijax ani an pakdha' dhuche' ti nik'adh dhuche' ti tének káwintaláb.

An nik'adh dhuche' ti tének káwintaláb

T'ijax dhuche'

a	á	b	ch	ch'	dh	e	é	i
í	j	k	k'	kw	k'w	l	m	n
o	ó	p	r	s	t	t'	ts	ts'
u	ú	w	w'	x	y	y'	'	

Pakdha' dhuche'

A	Á	B	Ch	Ch'	Dh	E	É	I
Í	J	K	K'	Kw	K'w	L	M	N
O	Ó	P	R	S	T	T'	Ts	Ts'
U	Ú	W	W'	X	Y	Y'	'	

✚ Ki ajiy an t'ijax ani an pakdha' dhuche' ti nik'adh dhuche' ti tének káwintaláb.

In bij an dhuche'chik xin ko'yal an nik'adh dhuche' ti tének káw

a	á	b	ch	ch'	dh	e	é	i	í
A	Á	B	Ch	Ch'	Dh	E	É	I	Í
a	á	béj	cháj	ch'áj	dháj	éj	é	íj	í

j	k	k'	kw	K'w	l	m	n	o	ó
J	K	K'	Kw	K'w	L	M	N	O	Ó
jáj	káj	k'áj	kwáj	k'wáj	elej	emej	enej	ój	ó

p	r	s	t	t'	ts	ts'	u	ú	w
P	R	S	T	T'	Ts	Ts'	U	Ú	W
péj	erej	esej	téj	t'áj	tsáj	ts'áj	új	ú	wáj

W'	X	Y	Y'
w'	x	y	y'
wáj k'al i tonk'ix káw	xáj	yéj	ye k'al i tonk'ix káw

Ólnaxtaláb: Ka met'a' in puwél an pakdha' dhuche'chik tam tsáb tin ébchik (Ch, Ch', Dh, Kw, K'w, Ts, Ts') jún púlik ani xi jún tsipti'.

✚ Ki met'a' an k'ot'bilábchik ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an putudh tsapabchik.

In pilchik wal an idhidh

An k'anaw' idhidh

An dhak idhidh

An tsuluw idhidh

An tsak ididh

An mili' idhidh

✚ Ki tsapik ajiy axé'chik xi putudh tsalap.

Alabél an k'anaw' idhidh.

Pat'k'anal an dhak idhidh.

Paluw an tsuluw idhidh.

An tsak idhidh pél i ts'ilk'onél.

U ela' an mili' idhidh.

✚ Jat'wáyk'ij xi talélej exbanal ka ajiy, ka tamkuy k'al jún i kilodhtaláb an káwchik xi tsáb i kubél abal ka kidhbay an putudh tsalapchik.

alabél an	dhak idhidh
pat'k'anal an	i ts'ilk'onél
paluw an	k'anaw idhidh
an tsak idhidh pél	mili' idhidh
u ela' an	tsuluw idhidh

Beléwchíl ajumtaláb

- Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an putudh tsalap.

Jún i tének k'imádh

✚ Ki tsapik ajiy axé'chik xi putudh tsalap.

An tátaláb t'ojnal alte'.

An mímláb tse'el.

An kwitól in ik'tal i dhi'.

An ts'ik'ách in beletnál an t'ele'.

Patal in t'ajál i t'ojláb.

✚ Tálbél tam ka ajiy an ok'ox putudh tsalapchik, ka tamkuy k'al jún i kilodhtaláb an káw xin kidhbayal an putudh tsalap.

An tátaláb	in beletnál an t'ele'
An mímláb	tse'el
An kwitól	t'ojnal alte'
An ts'ik'ách	in t'ajál i t'ojláb
Patal	in ik'tal i dhi'

Walkadh kalchix bijláb

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki ajiy an káwchik.

naná'

tatá'

jajá'

wawá'

tatá'chik

jajá'chik

Junkudh kalchix bijláb

✚ Ka tsapik ajiy an putudh tsalapchik ani tálbél ka dhucha' nixé' xi putudh tsalapchik ti bá' an kilodhtaláb xi tin tamét.

Naná' pel in tének. _____

Tatá' pél it dhakchám. _____

Jajá' pél i láb. _____

Wawá' pél u tének. _____

Tatá'chik pél ix dhakchám. _____

Jajá'chik pél i láb. _____

Naná' u k'apal i lanáx. _____

Tatá' a k'apal i lanáx. _____

Jajá' in k'apal i lanáx. _____

Wawá' i k'apal i lanáx. _____

Tatá'chik a k'apal i lanáx. _____

Jajá'chik in k'apal i lanáx. _____

✚ Ka ajiy an káwchik xi k'wajat altáj an maplab ani tálbél ka inkiy i putudh tsalap ka eyendha' talchik axé'chik xi káw.

nánaj tatá' tsakámil ách

epchal mám iyám

✚ Xó' ka takuy junkats i tsakam káw xi k'wajatchik ti maplab ani ka dhucha' ti bá' an kilodhtaláb abal ka kidhbay an lájutsáb i putudh tsalapchik, xin tomnál (talchik axé' xi tsakam kilodhtaláb awil ka jilk'on jolat).

it	a	in
ix	i	u

naná' __in__ belal

wawá' ____ belal

tatá'____ belal

tatá'chik ____ belal

jajá'chik ____ belal

jajá'chik ____ belal

naná' __u__ kwadhál

wawá' ____ kwadhál

tatá' ____ kwadhál

tatá'chik ____ kwadhál

jajá' ____ kwadhál

jajá'chik ____ kwadhál

Lájuchíl ajumtaláb

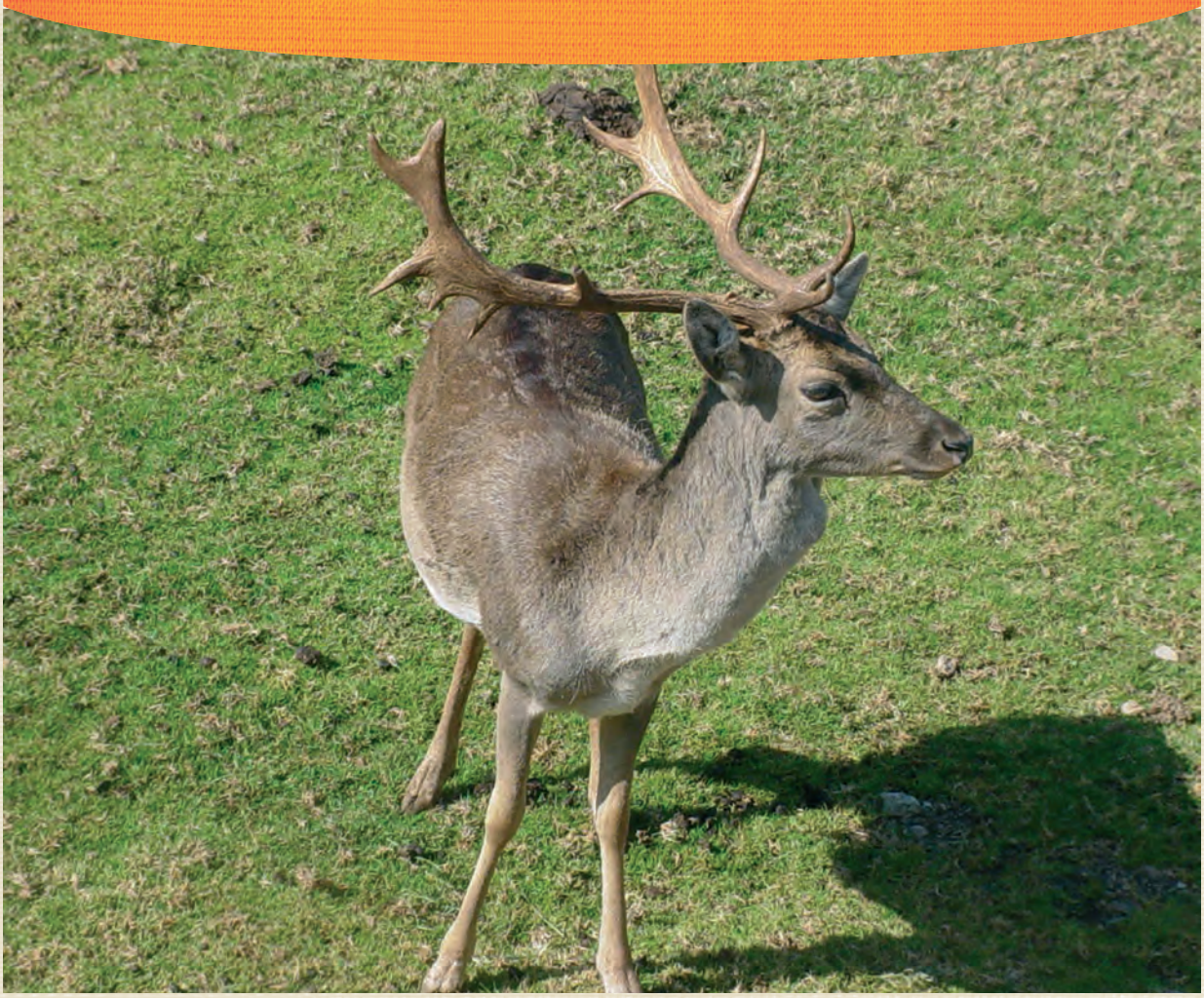

Jawa’ in k’apwál an ko’nélchik

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an putudh tsalapchik.

in k'apal i jajnek

in ak'wal i ts'ojól

in k'apal i idhidh

in juts'wal i tsi'ím

✚ Ki tsapik ajiy axé'chik xi putudh tsalap.

An its'ámal in ak'wal i ts'ojól.

An píta' in k'apal i idhidh.

An odhow in k'apal i ts'itsin.

An t'ím in k'apal i jajnek.

An máxu jajnek in juts'wal i tsi'ím.

✚ Jat'wáyk'ij xi talélej exbanal ka ajiy, ka tamkuy k'al jún i kilodhtaláb an káwchik xi tsáb i kubél abal ka kidhbay an putudh tsalachik.

An píta'	in ak'wal i ts'ojól
An odhow	in k'apal i idhidh
An máxu jajnek	in k'apal i ts'itsin
An its'ámal	in k'apal i jajnek
An t'ím	in juts'wal i tsi'ím

Ólnom bijlábchik

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki ajiy an putudh tsalapchik.

axé' xi laktem

nixé' xi atáj

xi tiwa' an ts'én

✚ Ka tamkuy k'al jún i kilodhtaláb an putudh tsalap k'al an k'ot'biláb xin tomnál.

Xi tiwa' an atáj

Axé' xi bichim

Nixé' xi te'

Lájujunchíl ajumtaláb

An pilchik wits

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'. Tálbél, ki tsapik ajiy an putudh tsalapchik.

in witsíl an pakab

an t'uchuw

in witsíl an lanáx

mokok wits

✚ Ki tsapik ajiy axé'chik xi putudh tsalap.

Niwiwíl in witsíl an lanáx.

Dhalalál in witsíl an k'oyol.

Nakdha' in witsíl an mokok.

Manunúl an t'uchuw.

Alabél in witsíl an pakab.

✚ Tálbél tam a ajyámalits an ok'ox putudh tsalapchik, ka tamkuy k'al jún i kilodhtaláb an káwchik xin kidhbayal an putudh tsalap.

Niwiwíl in witsíl	an t'uchuw.
Dhalalál in witsíl	an lanáx.
Nakdha' in witsíl	an k'oyol.
Manunúl	an pakab.
Alabél in witsíl	an mokok.

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'.

An idhidh

✚ Ki tsapik ajiy an dhuchlab.

An idhidh

An idhidh játs an k'apnél xi lej winat exbadh abal tin k'apuwál an ténekchik ani tin puwél an bichowchik. Tejé' ál an tének tsabál t'aynal ox kubél i idhidh: an dhak idhidh, an k'anaw idhidh ani an tsuluw (tsulu') idhidh.

K'al an idhidh, ani k'al i ajan ka ejtow ka t'aja' yán jant'oj tam k'apnél: i bakan, i kwatsám, i kwích, i watap (wat'ab), i pitsi', i t'íl, i mo'odh, ani pilchik jant'oj.

✚ Tálbél tam a ajyámalits an dhuchlab **"An idhidh"**, ka dhucha' ti bá' axé'chik xi kilodhtaláb in tok'tsixtal ti junchik i konówixtalábchik.

1. ¿Jawa' in lej k'apnélil an ténekchik?

_____

2. ¿Jawa' tam pilchik idhidh t'aynal ti ál an tének tsabál?

_____

_____

3. ¿Jawa' tam k'apnél xi t'ajnal k'al an ajan?

_____

_____

_____

4. ¿Jawa' tam k'apnél xi t'ajnal k'al an idhidh?

_____

_____

_____

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'.

An tének són

✚ Ki tsapik ajiy an dhuchlab.

An tének són

An tének són játs an t'ajbiláb xi i t'ajál wawá' tu tének abal ki k'ak'na' i Pulik Pay'lóm ani k'al pilchik i ajib. Axé' xi k'aníláb i tejwa'médhál ejtíl jún i wits. Jayej éynal ti tsapnédhomtaláb k'al a k'icháj ani k'al in ajíb an idhidh.

An tének són t'eneyáb k'al axé' xi eyixtalábchik: jún i tsúl k'al jún i tsakam tamból, jún i rabél k'al jún i ajab, jún i biyulín k'al jún i pulik ajab, ani jayej éynal an tamból k'al an tsúl.

✚ Tálbél tam a ajyámalits an dhuchlab **"An tének són"**, ka dhucha' ti bá' an kilodhtaláb an káwchik xi k'ibelej abal ka kidhban an putudh tsalapchik.

1. I t'ajál an tének són abal

_____

_____

2. An tének són u t'eneyáb k'al axé'chik xi tsablom i eyextaláb.

_____

_____

_____ ani _____

_____ ani _____

_____ ani _____

Lájutsabchíl ajumtaláb

✚ Ki met'a' an k'ot'biláb ani ki uluw jawa' i tsu'tal taja'.

An k'apnél

✚ Xó' ki tsapik ajiy axé' xi dhuchlab.

An k'apnél

An k'apnél játs xi tu pidhál i tsápláb ani i alwa'taláb. An ts'ojólchik játs in tujtal ju'táj ti che'el i k'apwál. Talchik i ts'ojól u t'aynal ani k'e'atchik ne'ets ki ela' ál an alte'.

An ts'ojólchik xi k'apáb i kwa'al ejtíl a axé'chik: an dhuyu', an pitsits wal, an chidh, an jutukú', an chumíl, in witsíl an k'oyol, an midhidh, an tijtsan, an xak'ub, an pak'ak', ani k'e'atchik jant'oj.

Talchik k'apáb tejtey ani k'e'atchik k'apáb tek'dhach. Patal axé' xi ts'ojólchik lej winat kujuw max ki alwa' t'ojojoy.

Wawá' tu tének i k'apal jayej i t'u'lek píta' ani i t'u'lek olom jat'wa' tin yanél éynal lej exbachik. I t'ojojoyal an t'u'lek ti kwatsám ani pilchik i te'nel.

✚ Tálbél tam a ajyámalits an dhuchlab **"An k'apnél"**, ka ajiy axé' xi bó' i konówixtaláb ani ka dhucha' an tok'tsixtaláb ti k'álek'ij jún.

1. ¿Jawa' xi tu pidhál i tsápláb ani i alwa'taláb?

_____

_____

2. ¿Ju'táj ti ne'ets ki ejtow ki ela' yán i ts'ojólchik xi k'apáb?

3. ¿Jant'odha' tin tomnál ki ts'ejka' an ts'ojólchik xi ne'ets ki k'apuw?

4. ¿Jawa' tam ts'ojólchik xi k'apáb tejtey?
(Ka dhuchunchij óx in bij.)

5. ¿Jawa' tam ts'ojólchik xi k'apáb tek'dhach?
(Ka dhuchunchij óx in bij.)

Láju oxchíl ajumtaláb

An ilál ts’ojólchik

✚ Ki met’a’ an k’ot’biláb ani ki uluw jawa’ i tsu’tal taja’.

An ilál ts’ojólchik

✚ Xó' ki tsapik ajiy axé' xi dhuchlab.

Wa'ats yán i ts'ojólchik xi ne'ets ki ejtow ki eyendha' (eyindha') abal ki jeldha' yantom i yaw'láts. Wa'ats yán i ilál ts'ojólchik ejtíl a axé'chik: an tsak lók', an tén wits, an láb tsiyán, an t'udhup (t'udhub), an t'apay dhekw'él, an tijtsan ts'ojól, en elbénax, ani pilchik jant'oj.

Abal ki eyendha' axé'chik xi ts'ojól in yejenchal abal jún i ilálix tu ku exóbchij, játs xi chubax in exlál jant'odha' ti éynal an ilál ts'ojólchik ani jant'odha' in yandhá'.

Ne'ets ki ejtow ki eyendhanchij (eyindhanchij) ti ilál pilchik in pejách an ts'ojolchik: in xekél, in witsíl, in walíl, in te'él, in ot'ól, in ibíl, in ichích wa (o) in xits'ál.

✚ Jant'ini' an ajumtaláb xi talélej i ajiyal, ka tok'tsiy dhuchadh káw axé'chik xi konówintaláb.

1. ¿Jawa' tam ilál ts'ojól a exlál?

_____

_____

2. ¿Jita' xi ne'ets kin ejtow tu ku exóbchij jant'odha' ti éynal nixé' xi ilál ts'ojóchik?

_____

_____

3. ¿Jawa' in pejách an ts'ojól xi ne'ets ki ejtow ki eyendhanchij?

_____

_____

Jún i dhuchadh úw ti tének

✚ Ki tsapik ajiy axé' xi dhuchadh úw.

Tam Pamal Loj S. L. P. ti k'icháj 15 a *noviembre* ti tamub 2012

A Kwán Martínez

K'ak'nadh tsakámil:

K'al patal i kulbetaláb ma tejé' ti tsakam kwenchál ju'táj ti wawá' u k'wajat, i abnál jún i tsapnédhomtaláb abal tatá', taná' bá' an pulik bichow ju'táj tit k'wajíl, i tsalpayal abal it alwa' k'wajat. Wawá' ti yanél u lej alwa' k'wajat, a mím ani a epchalchik (ebchalchik).

Tu dhuchunchal axé' xi dhuchadh úw kom i lé'ak ki tso'óbna' max ka ejtow kit chích ti santórom, kom ne'ets' ki tsemdha' jún i olom ani i lé' abal kit k'wajiy té', tu ku t'ajchij an alwa'taláb tu ólchij max ne'ets kit lej chích, ti tsapnédhálchik patal xi tejé' u k'wajíl.

A tátaj
A Felipe Martínez

✚ Tálbél tam a ajyámalits an tsakam dhuchadh úw, ka dhucha' an káwchik xi in k'ibál ti axé' an dhudhadh úw.

Tam Pamal Loj S. L. P. ti _____15 a *noviembre* ti _____ 2012

A Kwán Martínez

K'ak'nadh _____.

K'al patal i _____ ma tejé' ti tsakam _____ ju'táj ti _____ u k'wajat, i abnál jún i _____ abal tatá', taná' bá' an pulik _____ ju'táj tit k'wajíl, i tsalpayal abal it _____ k'wajat. Wawá' ti yanél u lej alwa' k'wajat, a mím ani _____.

Tu dhuchunchal axé' xi dhuchadh úw kom i lé'ak ki tso'óbna' max ka _____ kit _____ ti santórom, kom ne'ets' ki _____ jún i _____ ani i lé' abal kit k'wajiy té', tu ku _____ anlwa'taláb tu _____ max ne'ets kit lej _____, ti tsapnédhálchik _____ xi tejé' u _____.

A _____

A _____

NOTAS

En este material, encontrarás diferentes actividades con el propósito de iniciar el aprendizaje de la lectura y escritura. Además, descubrirás diferentes tipos de ejercicios que te permitirán escribir palabras y frases que después usarás para redactar textos.

Ti bá' a axé' xi eyextaláb ne'ets ka ela' i pilchik t'ojlábchik k'al in uleltal abal ka ts'i'kiy an ejtontaláb k'al an ajumtaláb ani dhuchumtaláb, ne'ets ka ela' pilchik kwenél i wilk'idh t'ojlábchik axi ne'ets ti t'ajchij abal ka dhucha' i káwchik ani i yab putudh tsalapchik axi ne'ets ti tolmiy tálbél tam a dhuchámal i dhuchlabchik.

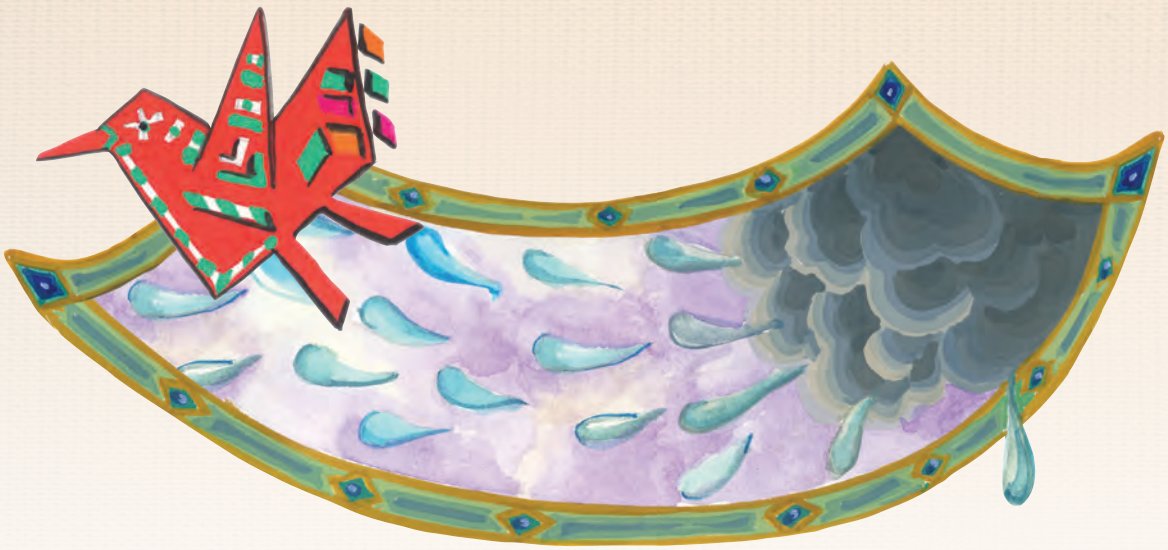

SEP
SECRETARÍA DE EDUCACIÓN PÚBLICA

conevyt
CONSEJO NACIONAL DE EDUCACIÓN PARA LA VIDA Y EL TRABAJO

INSTITUTO NACIONAL PARA LA EDUCACIÓN DE LOS ADULTOS

CDI
COMISIÓN NACIONAL PARA EL DESARROLLO DE LOS PUEBLOS INDÍGENAS

MEVyT
Modelo Educación para la Vida y el Trabajo

Gente INEA por un México mejor

DISTRIBUCIÓN GRATUITA
BUK'NADH TS'EJWALIDH

ISBN: 978-607-710-243-4
9 786077 102434